

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

חיפה שעל הכרמל

מפגש תרבויות בחיפה

"אדרבה! תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונם"
(מתוך תפילת ר' אלימלך מליז'נסק)

צילום : טל אביסר מתוך [פיקיווקי](#)

היש"מ מותאם לסדנת "מפגש תרבויות בארץ ישראל"

מאת : אלון מאיר

עריכה : רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

עיבוד : אלי שיש

תשע"ג-2013

רח' הנביאים 30, 2 בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

חיפה שעל הכרמל

מפגש תרבויות בחיפה

"אדרבה! תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונם"

(מתוך תפילת ר' אלימלך מליז'נסק)

משחר ההיסטוריה, ארץ ישראל היא מקום מפגש של תרבויות רבות ומגוונות. תרבויות אלה מתקיימות בה זו לצד זו והן משפיעות זו על זו. מציאות זו תורמת לגיוון ולהעשרה הדדית, אך גם יוצרת מתחים חברתיים ופוליטיים.

חיפה היא דוגמה אחת מרבות למקום בארץ ישראל שמתקיים בו מפגש תרבויות. חיפה עמדה בעבר בצומת דרכים בינלאומיות – ביבשה ובים. גורם זה בצירוף נסיבות היסטוריות יצרו עיר בעלת צביון מיוחד. חיפה היא עיר מעורבת, ויושבים בה בכפיפה אחת בני מיעוטים ובני דתות שונות. בחיפה נמצא המרכז העולמי של הדת הבהאית, בה נוסד מסדר הנזירות הנוצרי "כרמלית", בה הקימו נוצרים משיחיים, "הטמפלרים", מושבה במאה ה-19, ובה אף שוכנים חברי זרם אסלמי מיוחד במינו – "האחמדים". הר הכרמל – הירוק תמיד והנושק לים הכחול – שימש במשך אלפי שנים כמקום פולחן וקרבה לאלוהות.

עוד טרם קום המדינה, הניפה העיר את דגל השוויון בין ערבים ליהודים וידעה מבחנים לא-פשוטים בהקשר זה – ביניהם המאבק במלחמת העצמאות. במסלול בעיר משולב ביקור במקומות הקדושים לקבוצות שונות בעיר: מסגד האחמדים, מקדש הבהאים, מנזר הכרמליתים ומערת אליהו – הקדושה לשלוש הדתות המונותאיסטיות. בכך מתאפשר מפגש בלתי-אמצעי עם האוצרות התרבותיים המייחדים את תושבי הארץ והמבדילים ביניהם.

חבל ארץ: [כרמל](#) (הרחבה נוספת: [הכרמל וחופו](#)).

משך זמן היש"מ: כ-5.5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך מסלול ההליכה: 1 ק"מ.

מפה: מפת סימון שבילים מס' 4 – כרמל ורמות מנשה.

נקודת התחלה: רח' רענן 60, במסגד האחמדים.

נקודת סיום: מערת אליהו, דרך אלנבי 230.

עונה מומלצת: כל השנה, מותאם גם לימים גשומים.

מגבלות: בימים גשומים ובימי חג (24.4, 29.4, 2.5) אי-אפשר לבקר במקדש הבהאים. לביור: 04-8313131.

דגשי בטיחות: בימים גשומים, קיימת סכנת החלקה בירידה ממנזר הכרמליתים אל מערת אליהו וכדאי להגיע באוטובוס.

דרגת קושי: קל, בר-נגישות בחלקו (מצריך נסיעה אל מערת אליהו).

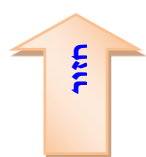
אתרים בתשלום: אין. יש לתאם שיחה עם האחראי במסגד האחמדים, טל': 04-8385002.

מה ביש"מ

1. [תיאור מסלול](#)
2. [מפת היש"מ](#)
3. [תיאור האתרים שבמסלול](#)
4. [מהלך הפעילות ביש"מ](#)
5. [המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ](#)
 - [מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל \(1\)](#)
 - [מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל \(2\)](#) – תשובות למורה
 - [חיפה בעיני עבאס אפנדי \(3\)](#)
 - [צופים אל המרחב \(4\)](#) – קפלת לב הזהב
 - [צופים אל המרחב \(5\)](#) – תשובות למורה
 - [משחקים ונהנים \(6\)](#)
 - [שאלון למבקרים במערת אליהו \(7\)](#)
 - [מעגל השל"ח \(8\)](#)
 - [מהו מעגל השל"ח](#)
 - [סמלים בהאים \(9\)](#)
 - [זרקור מידע \(10\)](#)
 - [אתרים בתמונות \(11\)](#)
6. [תנ"ך: מלכים א, יח, יט-מ](#)
7. [ביבליוגרפיה מומלצת](#)
8. [קישורים אינטרנטיים נוספים](#)

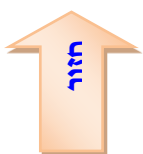
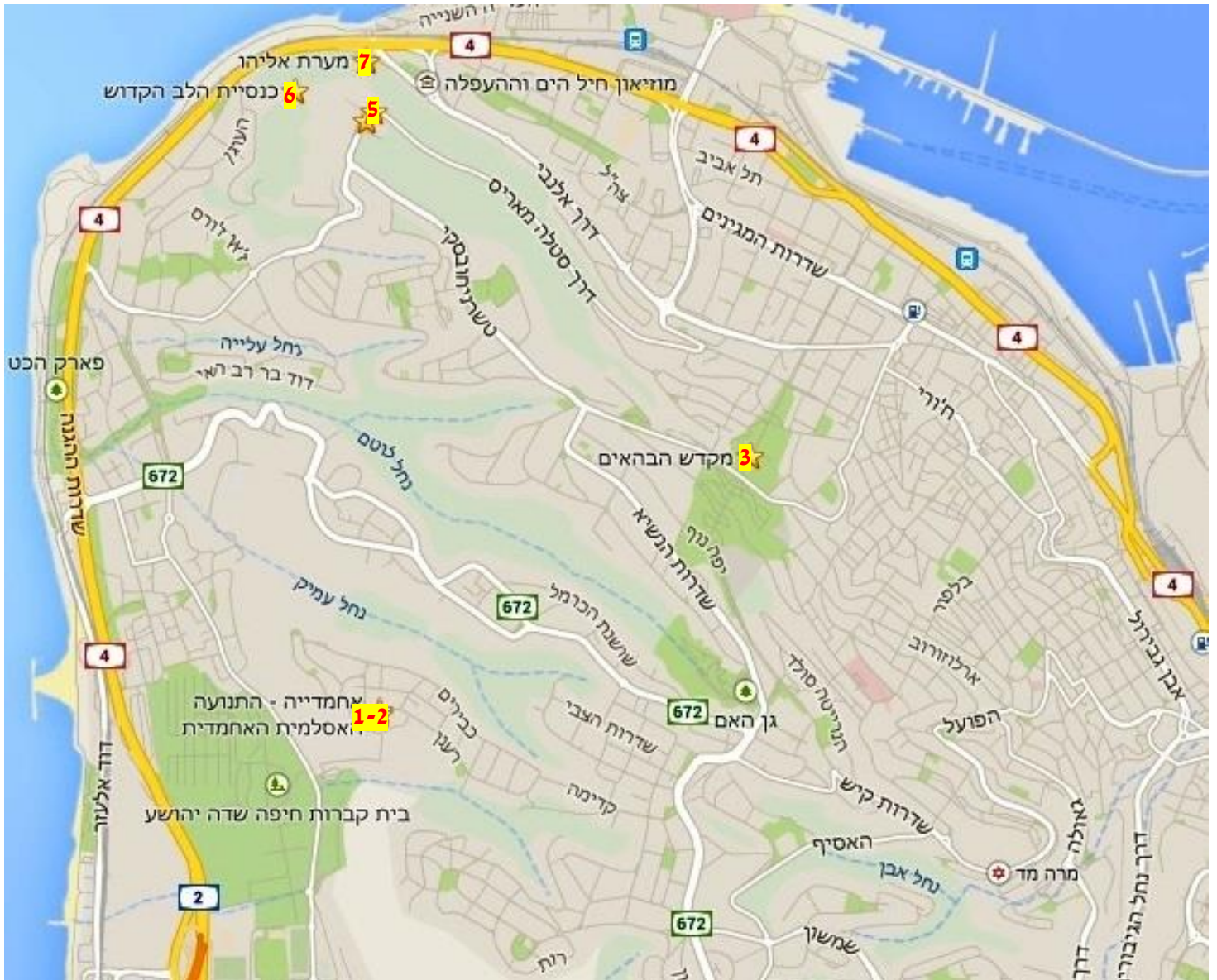
תיאור מסלול

תחילת המסלול **בנקודת תצפית (1)** בסמוך למסגד כבביר ברחוב רענן. לאחר מכן ניכנס **אל מסגד האחמדים (2)** המתומן בעל שני הצריחים. משם נחזור בנסיעה אל שדרות מוריה, נפנה מרחוב זה אל שדרות הנשיא ונמשיך בכיוון צפון-מערב עד למפגש הרחוב עם רחוב שדרות הציונות. ניכנס **אל מקדש הבהאים (3)** – אחד משני מרכזים עולמיים של דת הבהאים. משם נחזור ברחוב שדרות הציונות ברגל או בנסיעה: נחצה את הצומת המרומזר ונמשיך ברחוב טשרניחובסקי עד התחברותו לרחוב דרך סטלה מאריס. נפנה לכיוון צפון **אל מנזר הכרמליתים (4)** – המוקדש למרים אם ישו. המנזר עומד בצדו המזרחי של הכביש. נחצה את דרך סטלה מאריס **אל נקודת התצפית (5)** שברחבת הרכבל העליון ונצפה אל המרחב של מפרץ חיפה. נחזור לכיוון מנזר סטלה מאריס, אל מגרש החניה הסמוך למנזר(בצד המערבי של הכביש). ממגרש החניה יוצא שביל הליכה אל שביל **רכס כוכב הים**. נרד בו אל **קפלת הלב הקדוש (6)** – שבה תצפית מרהיבה על האזור, ונמשיך עד **מערת אליהו (7)**, שם מסתיים המסלול.

מפת היש"מ

מתוך : google maps

תיאור האתרים שבמסלול

מסגד האחמדים בכבביר (2) – רחוב רענן 60

תנועת האחמדים היא תנועה מוסלמית שמקורה בהודו בסוף המאה ה-19. תנועה זו דוגלת בשלום, באהבת הזולת ובנאורות. מייסדה היה אחמד קאדיני, והוא טען בשם אללה כי עליו לחדש את האסלאם ולהשליט צדק ויושר בעולם. בשל יחסים העויין של המוסלמים בהודו כלפי התנועה, עבר מרכז התנועה לפקיסטן, אך גם שם נרדפה, ומרכזו עבר ללונדון. כיום, התנועה מפוצלת לשני פלגים, אך עיקרי האמונה של שני הפלגים זהים: שלילה מוחלטת של אלימות ושל ג'יהאד, מחויבות לנאורות, לשלום ולאהבת האחר. האחמדים רואים בדת האמורה לכלול את כל הדתות. האחמדים טוענים שישו לא נצל, וכי מייסד הדת, אחמד קאדיני, ראה את עצמו כגלגול של מוחמד ושל ישו. האחמדים מחויבים לנאמנות למדינה שבה הם חיים, וכן למצוות הקוראן. "מרכז המשלחת האחמדית לארצות המזרח התיכון" היה בעבר בדמשק וכיום הוא שוכן בישראל, בכפר **כבביר** שבחיפה. בכפר כבביר מתגוררים חלק ניכר מהמאמינים (להרחבה נוספת: **אחמדים**).

מסגד האחמדים המרהיב הוא מתומן, ובו צמד צריחים המתנשאים לגובה של 35 מטר והנראים היטב ממרחק. הוא נבנה בשנת 1979 (עד אז פעל פה מסגד אחר). בכניסה למסגד כתובת שבה נאמר "מי ששוהה כאן – בטוח יהיה".

הדת הבהאית והגנים הבהאים (3) – שדרות הציונות 80

הדת הבהאית היא דת מונותאיסטית – המאמינה באל אחד. זוהי דת עצמאית שנוסדה בפרס ב-1844 על-ידי הבאב סייד עלי מוחמד. את רוב כתביה הקדושים כתב הנביא בהאא אוללה, שטען כי הוא ממשיך בשורתו של הבאב. המקומות הקדושים לבהאים נמצאים בחיפה ובעכו. המסר של הבאב ושל בהאא אוללה הוא שיש אל אחד, והוא מתגלה בפני האנושות במהלך השנים וחושף בפניהם את רצונו. לדבריהם, כל הדתות הן בעלות מוצא אלוהי משותף, והנביאים משה, בודהה, מוחמד, קרישנה, ישו, זרתוסטרא והבאב הם שליחי האל האחד.

הגנים מורכבים מתשעה-עשר גנים מדורגים (טרסות) המתחילים בראש הר הכרמל (רחוב יפה נוף) ומסתיימים למרגלותיו (שדרות בן-גוריון). הציר המרכזי שסביבו תוכננו הגנים מורה לכיוון עכו, עיר בעלת משמעות היסטורית ודתית רבה עבור הבהאים. בלב הגנים ניצב מקדש **הבאב** בעל כיפת הזהב, מקום מנוחתו של הנביא-המבשר של הדת הבהאית. חלקיהם השונים של הגנים מציעים נופים מגוונים ותחושות מגוונות, אך השווה לכולם הוא שבילי החצץ, השיחים המעוצבים וערוגות הפרחים. צוות גנים מסור מטפח את הגנים ומטפל בהם. מהגנים נשקף נוף פנורמי מרהיב – העיר, הרי הגליל והים התיכון (להרחבה: **הגנים הבהאים**).

מנזר גברתנו מהר הכרמל ומסדר הכרמליתים (4) – דרך סטלה מאריס 23

את המסדר הכרמליתי ייסד הנזיר ברתולד בכרמל במאה ה-12. באותם ימים שלטו בארץ הצלבנים, והנזירים הראשונים המשיכו את דרכו של מנהיגם ובנו מרכז בנחל שיח (כיום בתחום העיר חיפה,

למרגלות שכונת כבביר). כשנפלה ממלכת הצלבנים, פנו הכרמליתים לאירופה. הם שבו לכרמל רק במאה ה-17, לאחר שקיבלו לחזקתם את פסגת כוכב הים ואת מערת אליהו. תחילה הם התגוררו בכוכי סלע באזור מערת אליהו, ובשנת 1767 בנו את מנזר סטלה מאריס בראש הכרמל, קפלה במערת אליהו ואת מנזר המוחרקה. כדאי לשים לב למערה הטבעית הפנימית – על-פי המסורת הנוצרית, היא מערת אליהו. לפי האב הרוחני של המסדר הכרמליתי, ועל פי היהודים זהו מקום קברו של אלישע. על מערה זו נבנתה הכנסייה. באפסיס המרכזי של הכנסייה ניצב פסלה של מריה המחזיקה את ישו בידיה. הפסל מוקדש למרים הקדושה, דמות חשובה במסדר הכרמליתי. כארבעים מנורות דולקות סביב המזבח, כל מנורה כנגד פזורה כרמליתית. על הקריפטה ציורים של סיפורים מהמקרא ומהברית החדשה. בארבע הפינות דמויות מצוירות של מחברי האוונגליונים: מתי והמלאך, יוחנן והנשר, לוקס והשור ומרקוס והאריה לצדו. בכנסייה ארבעה לוחות אבן חדשים לזיכרון. מימין לכניסה לוח אבן לזכרה של אדית שטיין, יהודייה שהתנצרה ושהנאצים זכרו לה את יהדותה ורצחיה באושוויץ והאפיפיור הכיר בה כקדושה. על לוח האבן חקוקים טלאי צהוב, צלב ותנ"ך.

תצפית סטלה מאריס (5)

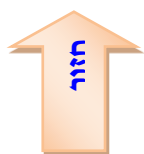
תצפית זו פונה אל הנוף מרהיב של מפרץ חיפה, חוף הים, רכסי הגליל וביום טוב גם עד לראש הנקרה. "מצפור סן פרנסיסקו", ששוקם בשנת 2006 מוקדש לזכרם של יקותיאל ושמואל פדרמן בעיצובו של גד שלח, והוא זכה לשמו בשל העובדה שסן פרנסיסקו היא עיר תאומה לחיפה.

קפלת הלב הקדוש (6)

קפלת הלב הקדוש היא כנסייה קטנה בעלת כיפה לבנה שנבנתה במאה ה-19. את הכנסייה בנו הנזירים הכרמליתים והם הקדישוה למשפחה הקדושה: מרים, יוסף וישו – שלפי המסורת הכרמליתית, ביקרו במערת אליהו אצל האיסיים שנחשבים כאבות אבותיהם של הנזירים הכרמליתיים. הקפלה סגורה למבקרים והיא מיועדת לאנשי המנזר לתפילה ולהתבודדות.

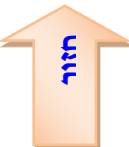
מערת אליהו (7) – אלנבי 230

מערת אליהו נמצאת בצלע הר הכרמל בחיפה. במערה זו, לפי המסורת העממית, הסתתר אליהו הנביא בימי נדודיו בהר הכרמל בבורחו מפני מלך ישראל. מערת אליהו בעלת משמעות ליהודים והיא אתר ביקור מקובל – במיוחד בקרב תושבי חיפה, טבריה וצפת הספרדים ובמיוחד בחודש אב – ביום ראשון שאחרי שבת נחמו. יהודים נהגו לתלות פרוכות על הקיר הדרומי של המערה – שבו יש שקע הנראה כשקע לארון קודש. המבקרים במערה נוהגים להטמין פתקים בקירותיה, ונוהגים להדליק נרות (כיום רק מחוץ למערה) ולהתפלל לשלום חולים, לזיווגים ולפרי בטן, כמקובל במקומות קדושים.

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מיקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	סמוך אל מסגד האחמדים (1) רח' רענן 60	<u>תצפית</u> - ארוחת בוקר	התמצאות בשטח, כולל התייחסות לנופאדם ממערב – בית העלמין של חיפה, מלון מרדיאן והים. מצפון - השיפולים המערביים של העיר חיפה, הקריות, עכו, נהריה ועד ראש הנקרה. מדרום - עתלית, הארובות של חדרה, האצטדיון החדש של מכבי חיפה. ממזרח – ממש בקרבת מקום, מסגד האחמדים	התייחסות לביקור במקומות קדושים – יש להתנהג בצורה מכובדת ומכבדת.	פעילות לאורך היש"מ מתבצעת <u>בחוליות</u> יש לחלק לתלמידים דפי המשימות באתרים <u>מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל (1)</u>	30 דק'	
2	מסגד האחמדים (2) רח' רענן 60	* <u>האחמדים</u>	הכרת מבנה המסגד וכת האחמדיה	אין לדרוך על השטיחים.	אפשר לנסות לתאם שיחה עם האחראי, טל': 04-8385002	1 ש'	<u>מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל (2)</u> - תשובות למורה
3	ממסגד האחמדים למקדש הבהאים	נסיעה				10 דק'	
4	מקדש הבהאים (3) רח' הציונות 80	הבהאים	ביקור בגני הבהאים ובמקדש הבהאים התקדשותו הדתית של הכרמל עבור הבהאים מילוי המשימה בתחנה מס' 2 בחוברת <u>מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל (1)</u>	יש להישמע להוראות השומרים במקום. חשוב לשמור על השקט. בכניסה למקדש יש לחלוץ נעליים ואין לצלם בתוכו.	אפשר לשלב הליכה לאורך רח' הציונות אל גן הפסלים ולאכול שם ארוחת בוקר.	1 ש'	
5	ממקדש הבהאים למנזר הכרמליתים	נסיעה או הליכה				5 דק' הליכה או 30 דק' נסיעה	
6	מנזר	כנסיית המנזר	הדרכה וסיור	על הבנים	אפשר לנסות	30 דק'	תנ"ך

		הכרמליתים (4) דרך סטלה מאריס		עצמאי התקדשותו הדתית של הכרמל עבור הבהאים אליהו הנביא והכרמל	להוריד כובעים בכניסה ויש לשמור על השקט.	לתאם שיחה עם המארחים במקום, טל': 04-8337758 פתוח עד 13:30	מלכים א, יח, יט-מ
7	ממנזר הכרמליתים לתצפית סטלה מאריס	הליכה				3 דק'	
8	מרפסת התצפית סטלה מאריס (5)	תצפית	מיקומה המיוחד של חיפה וההשלכות של מפגש התרבויות שבה	הגורמים הפיזיים שתרמו להתפתחותה (עיר נמל, וצומת של דרכים בינ"ל) ושאפשרו גם תשתית כלכלית לקליטת האוכלוסיות השונות שהתיישבו בה. עבאס אפנדי, בנו של הבהא אוללה, כתב על העתיד המזהיר המצפה לחיפה בראשית המאה ה-20: חיפה בעיני של עבאס אפנדי (3)	10 דק'		
9	מרפסת התצפית לקפלת הכס הקדוש שביל רכס מוכב הים	הליכה	מסלול המחבר בין כנסיית הכרמליתים למערת אליהו	השבילים אינם מסומנים, בימים גשומים הדרך חלקה מאוד.	15 דק'		
10	קפלת הלב הקדוש (6) בין מנזר הכרמליתים למערת אליהו	תצפית	צופים אל המרחב (4) משימת מש"צים כיוונים - משחק פעילות	תחרות בין החוליות	45 דק'	צופים אל המרחב (5) – תשובות למורה	
11	מערות אליהו (7) דרך אלנבי 230	אליהו בכרמל	שאלון מבקרים במערות אליהו (7) קברי צדיקים, אליהו בכרמל בהקשר גם לדת הנוצרית ולמנזר הכרמליתים, מנהגים במקום מעגל של"ח (8) – מפגש תרבויות	חשוב לאפשר לתלמידים זמן חופשי לתפילה, להדלקת נרות וכו'. מערות אליהו בעיני נוסעים – קדושת המקום לשלוש הדתות	1 ש'	כניסה חופשית 	מפת סימון שבילים מס' 4: כרמל ורמות מנשה שאלון מבקרים במערות אליהו (7) נרות, פתקים חלקים (למי שירצה להדליק נר, לכתוב פתק ולהטמינו)

המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ

מפגש תרבויות בחיפה שעל הכרמל (1)

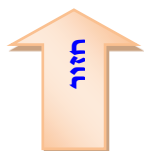
חיפה שעל הכרמל

מפגש תרבויות בחיפה

"אדרבה! תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונם"
(מתוך תפילת ר' אלימלך מליז'נסק)

צילום : טל אביסר מתוך [פיקיווקי](#)

משימות באתרים

מפגש תרבויות על הכרמל

חיפה, בירת הכרמל, היא עיר מעורבת אשר חיים בה בכפיפה אחת בני מיעוטים שונים ובני דתות שונות. אלו יוצרים בה מגוון תרבותי ססגוני ומעניין. ביש"מ זה, נבקר במקומות הקדושים לדתות שונות בחיפה שעל הכרמל: מסגד האחמדים, מרכז הבהאים, מנזר סטלה מריס ומערת אליהו. נלמד על המיחד את כל אחת מהקבוצות ונתרשם מייחודיות זו, ועם זאת ננסה למצוא את המאחד בינינו ואת המשותף לכולנו.

השלימו את המשימות בתחנות השונות.

מסגד האחמדים בכביר (1)

1. התבוננו במראהו החיצוני של המסגד: מה צבע הקרמיקה שמסביב לחלונות ומה הוא מסמל באסלאם?

2. כמה צריחים למסגד ולמה הם משמשים?

3. מהו הסמל שנמצא על ראש הצריח ומה משמעותו באסלאם?

4. בהיכנסנו למסגד, נראה שטיחים על הרצפה – למה הם משמשים ומדוע?

מהו כיוון התפילה ומדוע?

5. תארו את המסגד (עיטורים, מבנה פנימי וכד').

6. השוו בין האחמדים והמוסלמים, ציין נקודות דמיון ושוני.

לאחר שהתרשמתם מהאתר, רשמו שתי שאלות המעסיקות אותך ביחס לאחמדים ולדתם.

א.

ב.

כביר, מתוך: ויקיפדיה

גן הבהאים (2)

1. תארו את מאפייני הגן הבהאי.

2. כיצד בא לידי ביטוי בגן עיקרון אחדות האדם של הדת הבהאית?

3. ציירו את סמל הבהאים המופיע על קירות המבנה והסברו את משמעותו.

4. למה משמש המבנה הבהאי שבמרכז ובמה חשיבותו?

5. לאחר שהתרשמתם מהאתר, רשמו שתי שאלות המעסיקות אותך ביחס לבהאים ולדתם.

א.

ב.

[מקדש הבהאים בחיפה](#),

מתוך: ויקיפדיה

מנזר הכרמליתים (3)

1. התבוננו בכיפת הכנסייה העשירה בציורים. שתי דמויות תנ"כיות מרכזיות מופיעות בציורים – מי הן ועל-פי מה גיליתם את זהותן?

הסבירו את הקשר של דמויות אלו לנצרות.

2. התבוננו בכיפה ואתרו את ארבעת הדמויות האוחזות בספר. מיהן דמויות אלו?

3. בכנסייה יש גומחה הנמצאת במערה, במה חשיבותה?

4. מעל למערה מוצב פסל המתאר אם, תינוק ומלאכים. מי הן הדמויות המתוארות בפסל ומה הקשר שלהן לנצרות?

5. תארן את מבנה הכנסייה, מהי צורתה?

לאחר שהתרשמתם מהאתר, רשמו שתי שאלות המעסיקות אותך ביחס לכרמליתים ולדתם.

א.

ב.

מנזר הכרמליתים בחיפה, מתוך: ויקיפדיה

מסגד האחמדים בכביר

1. התבוננו במראהו החיצוני של המסגד: מה צבע הקרמיקה שמסביב לחלונות ומהו מסמל באסלאם? ירוק, הירוק הוא צבע הקשור לגדילה, להתחדשות, הוא מסמל כוח חזק מאוד, אך בניגוד לאדום הוא מסמל גם גמישות, סבילות, שקט. הירוק קשור לטבע, לדברים חיים, לעץ החיים, לגן העדן.
2. כמה צריחים למסגד ולמה הם משמשים? שניים. משם קורא האימאם לתפילה ומציין את נוכחות האסלאם ובכך מחזק את האחיזה של האסלאם באזור.
3. מהו הסמל שנמצא על ראש הצריח ומה משמעותו באסלאם? ירח וכוכב. הירח המתמלא ומתמעט מדי חודש בחודשו מסמל חידוש מתמיד, מסמל תחייה ואף את תחיית המתים. הכוכב מסמל את האלוהות ואת ריבונותה.
4. במסגד שטיחים על הרצפה – למה הם משמשים ומדוע? משמשים להפרדה בין המתפלל לאדמה, לשם כבוד לתפילה ולאללה.
- מהו כיוון התפילה ומדוע? כיוון התפילה הוא העיר מכה, וליתר דיוק – אבן הכעבה שאליה חייב המוסלמי לפנות בעת התפילה.
5. תארו את המסגד (עיטורים, מבנה פנימי וכד'). שטיחים, חלל גדול, אין כיסאות ושולחנות, אין תמונות, מואר מאוד, מרכז התקרה בנוי כשמש כשבתוך הקרניים חבויות נורות ניאון ירוקות, נברשת גדולה ומפוארת. המסגד הוקם ב-1989 לרגל מאה שנה לייסוד הכת. המסגד נבנה על יסודות מסגד העתיק (1933-1979) שנהרס. המסגד נהרס ב-1979 ומיד התחילו בבניית מסגד חדש, עבודת הבנייה הסתיימה ב-1989, ביום השנה המאה להיווסדה של התנועה. במסגד שלושה מפלסים: במפלס הקרקעי אולם הרצאות ואולם תצוגה לספרות אחמדית. בספרייה זאת נמצא הקוראן מתורגם ליותר משישים שפות עולמיות, ופסוקים נבחרים מן הקוראן תורגמו ליותר מ-120 שפות. המפלס השני משמש אולם תפילה לגברים, והמפלס השלישי משמש כעזרת נשים. בצדי המסגד שני צריחים המתנשאים לגובה של 33 מטר.
6. השוו בין האחמדים למוסלמים, ציין נקודות דמיון ושוני. ספר התפילה הוא הקוראן, אך האחמדים אינם רואים במוחמד את נביאם האחרון, אלא רואים במירזא גולאם אחמד נביא ממשיך. האחמדים נחשבים מתונים יותר והם קוראים לשוויון זכויות.

גן הבהאים

1. תארו את מאפייני הגן הבהאי. גן זה מעוטר פרחים ופסלים, אשר אינם סממן פולחני, אלא נועדו ליצור הרמוניה שלווה ולקרב את הקהל אל עולמם.
 2. כיצד בא לידי ביטוי בגן עיקרון אחדות האדם של הדת הבהאית? השילוב של סוגי צומח מיבשות שונות מלמד על היכולת של בני אדם ממקומות שונים בעולם לחיות זה לצד זה.
 3. ציירו את סמל הבהאים המופיע על קירות המבנה והסברו את משמעותו. הסמל הרשמי של הדת הבהאית הוא הכוכב המחומש, המכונה "הייכאל" ("היכל", "מקדש"). נקבע כסמל באבי על ידי הבאב, והוא הרבה לכתוב מכתבים, תפילות וכתבים אחרים בצורת כוכב. ההייכאל מסמל את גופם של הנביאים המכונים ה"התגלמות".
 4. למה משמש המבנה הבהאי שבמרכז ובמה חשיבותו? המבנה עוטר את קברו של מבשר הדת – הבאב מירזה עלי מוחמד.
-

מנזר הכרמליתים

1. התבוננו בכיפת הכנסייה העשירה בציורים. שתי דמויות תנ"כיות מרכזיות מופיעות בציורים – מי הן ועל-פי מה גיליתם את זהותן? אליהו הנביא – עולה לשמים במרכבה, ודוד המלך – מנגן בנבל. הברית החדשה היא למעשה המשכה של הברית הישנה, התנ"ך שלנו. הנצרות התפלגה מהיהדות, ולכן דמויות המוכרות לנו מן התנ"ך נראות גם בכנסייה.
2. התבוננו בכיפה ואתרו את ארבעת הדמויות האוחזות בספר. מיהן דמויות אלו? הדמויות הן ארבעת תלמידיו של ישו – הסופרים אשר כתבו את ארבעת הבשורות שיוצרות את הברית החדשה: מתי, מרקוס, לוקאס ויוחנן. לכולם טבעת זהובה מעל הראש המלמדת על קדושתם. ליד הדמויות מצוירים הסמלים שלהן: מתי – נשר, מרקוס – אריה, לוקאס – שור, יוחנן – מלאך.
3. בכנסייה יש גומחה הנמצאת במערה, במה חשיבותה? על-פי הכרמליתים, אליהו הנביא הסתתר שם עם תלמידיו במנוסתו מרודפיו שנשלחו על-ידי המלך אחאב ואשתו איזבל. על-פי היהדות נראה כי כאן נקבר אלישע הנביא, עוזרו של אליהו הנביא.
4. מעל למערה מוצב פסל המתאר אם, תינוק ומלאכים. מי הן הדמויות המתוארות בפסל ומה הקשר שלהם לנצרות? האם היא מריה הקדושה, היא חובקת את יהושע בנה (ישו) ולצדם המלאכים גבריאל ורפאל.
5. תארו את מבנה הכנסייה, מהי צורתה? במאה השישית לספירה, התפתח בזרם האורתודוקסי סגנון בנייה שונה של כנסייה – מבנה בצורת צלב בעל זרועות שוות באורכן. בקצה הזרוע המזרחית נמצא האפסיס, ובמרכז, במקום שבו חצו שני קווי הצלב של המבנה זה את זה, נבנתה **כיפה**. מתחת לכיפה נמצא האולם המרכזי של הכנסייה, שלעתים הוקדש לקדוש כלשהו. ארבעת האולמות הצדדיים הוקדשו לקדושים אחרים ויצרו מעין בתי תפילה קטנים, אלו נקראו **קפלות**. באולם המרכזי של הכנסייה ניצבים בדרך כלל ספסלים לשיבת קהל המתפללים. ליד האפסיס ניצבת **במה**. היא נחשבת למקום הקדוש בכנסייה ורק כוהני הדת רשאים לעמוד במקום זה. הבמה והמזבח הם זכר לקדוש הקדושים שהיה בבית המקדש בירושלים. על הבמה מצוי המזבח, ועליו מונחים נרות וצלב. המזבח מסמל את היותו של ישוע קורבן שכיפר על חטאיו של המין האנושי.

חיפה בעיני עבאס אפנדי (3)

הערה למורה: לספר בעת תצפית מהמרפסת שמעל הרכבל (ברחוב דרך סטלה מאריס).

בנו של הבהאא אוללה, עבאס אפנדי, מילא את מקומו של אביו. כששחרר מהכלא בעכו ב-1908, השתכן מיד בחיפה והמשיך לחזק ולהפיץ את תורת אביו. לפי המסופר, הוא ישב בבית עולי הרגל שליד המקדש הבהאי (שלא נראה אז כפי שהוא נראה היום), השקיף על מפרץ חיפה וכתב:

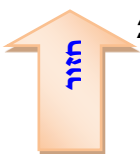
"יבוא יום והמרחב בין חיפה ועכו יהיה בנוי ומיושב ושניהם ישמשו כקצוות של מטרופולין גדול אחד... כאן יהיה אחד ממרכזי הסחר הגדולים בתבל. המפרץ המעוגל יהיה אחד מטובי הנמלים, במקום יחסו ספינות מכל העולם וימצאו חוף מבטחים. אניות מבני כל אומות העולם יביאו לכאן המוני אדם, גברים ונשים מכל קצווי תבל. ההרים והעמקים יהיו זרועים ביישובים ומקומות. במקום תשגשג תעשייה ומוסדות צדקה וחסד. פרחי כל התרבויות יובאו לכאן כדי שניחוחם יתמזג להפצת אחוות העמים. גנים נהדרים, בוסתנים, חורשות ופארקים יהיו בכל מקום. בלילה תואר העיר בחשמל. כל הנמל מעכו ועד חיפה יטבול באורות. מגדלורים גדולים יוצבו על הכרמל משני צדיו, להאיר את דרכן של האניות. הכרמל, מפסגתו ועד למרגלותיו, יטבול בים של אורות. העומד על פסגת הכרמל והבאים באניות שיגיעו הלום יראו את המחזה הנאצל והמרשים ביותר בתבל, שכן מכל פינה בהר יובעו רחשי לב לכבוד ה' והוד רוממותו".

(הבהאים בחיפה, מתוך: חיפה ואתריה – אריאל, 1985, עמ' 129)

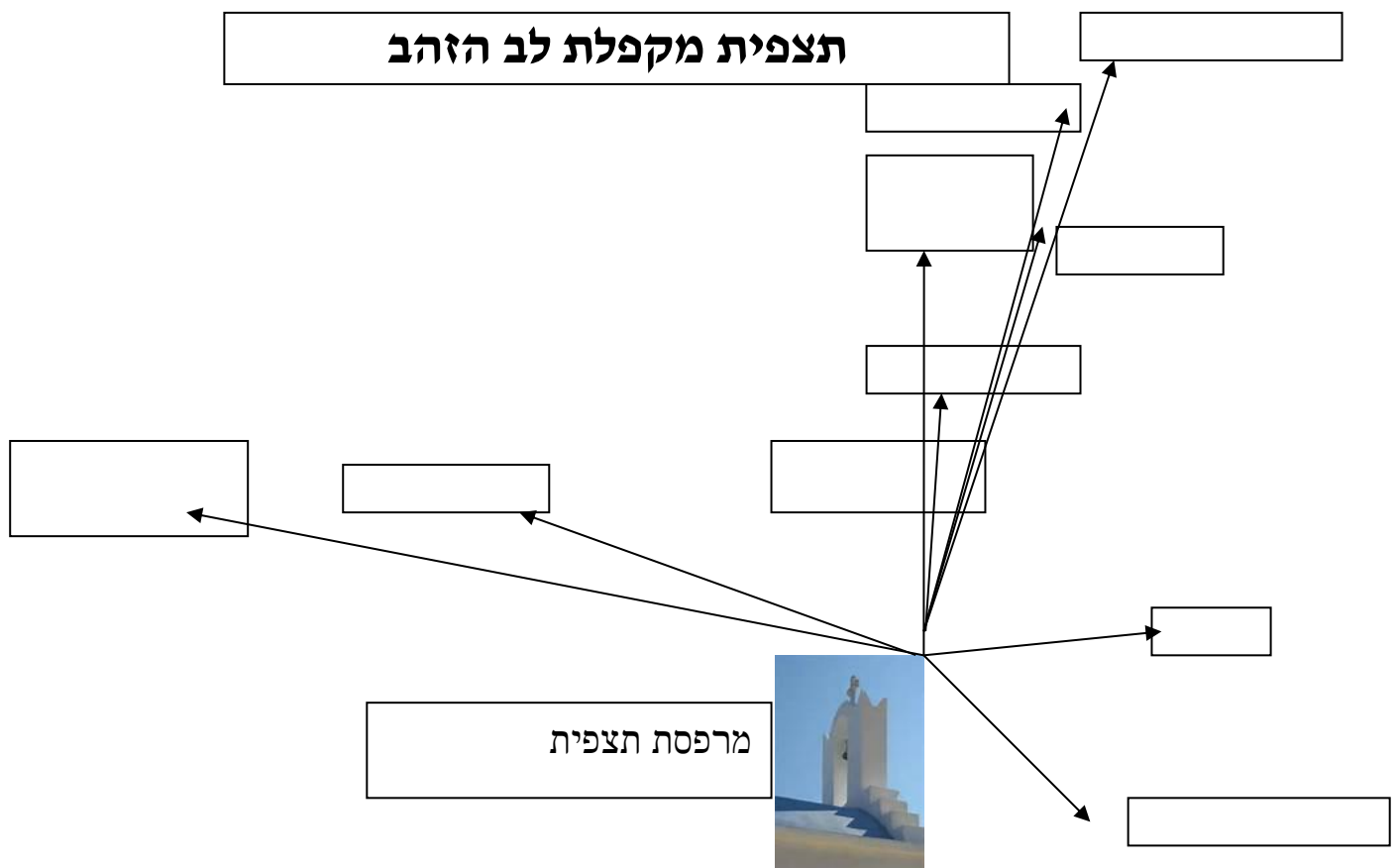
שאלות

1. מה מכל המוזכר בקטע שלעיל רואים מהמקום שבו אנחנו עומדים?
2. במה תורמת הימצאותו של נמל או של עורק תחבורה בין-לאומי ראשי אחר למפגש תרבויות?
רצוי לציין עורקי תחבורה בין-לאומיים נוספים שעברו בחיפה: בסוף התקופה העות'מאנית, נבנתה מסילת רכבת שחיברה בין חיפה לדמשק דרך עמקי הצפון – רכבת העמק; בתקופת המנדט הבריטי, שימש נמל העיר למעבר סחורות מירדן ועיראק ובזכות זה הייתה חיפה מרכז כלכלי לצפון הארץ; בתקופה זו הוקם בה גם שדה תעופה בין-לאומי.
גולת הכותרת, אם כן, הייתה בניית הנמל חדש וסלילת רשת דרכים ומסילות ברזל שחיברו את חיפה לערים חשובות במזרח התיכון.

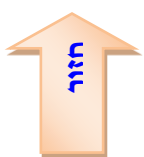
מנקודה זו, אפשר לראות את השכונה הגרמנית-טמפלרית – שכונה של קבוצה תרבותית נוספת שחיה בחיפה.

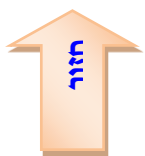
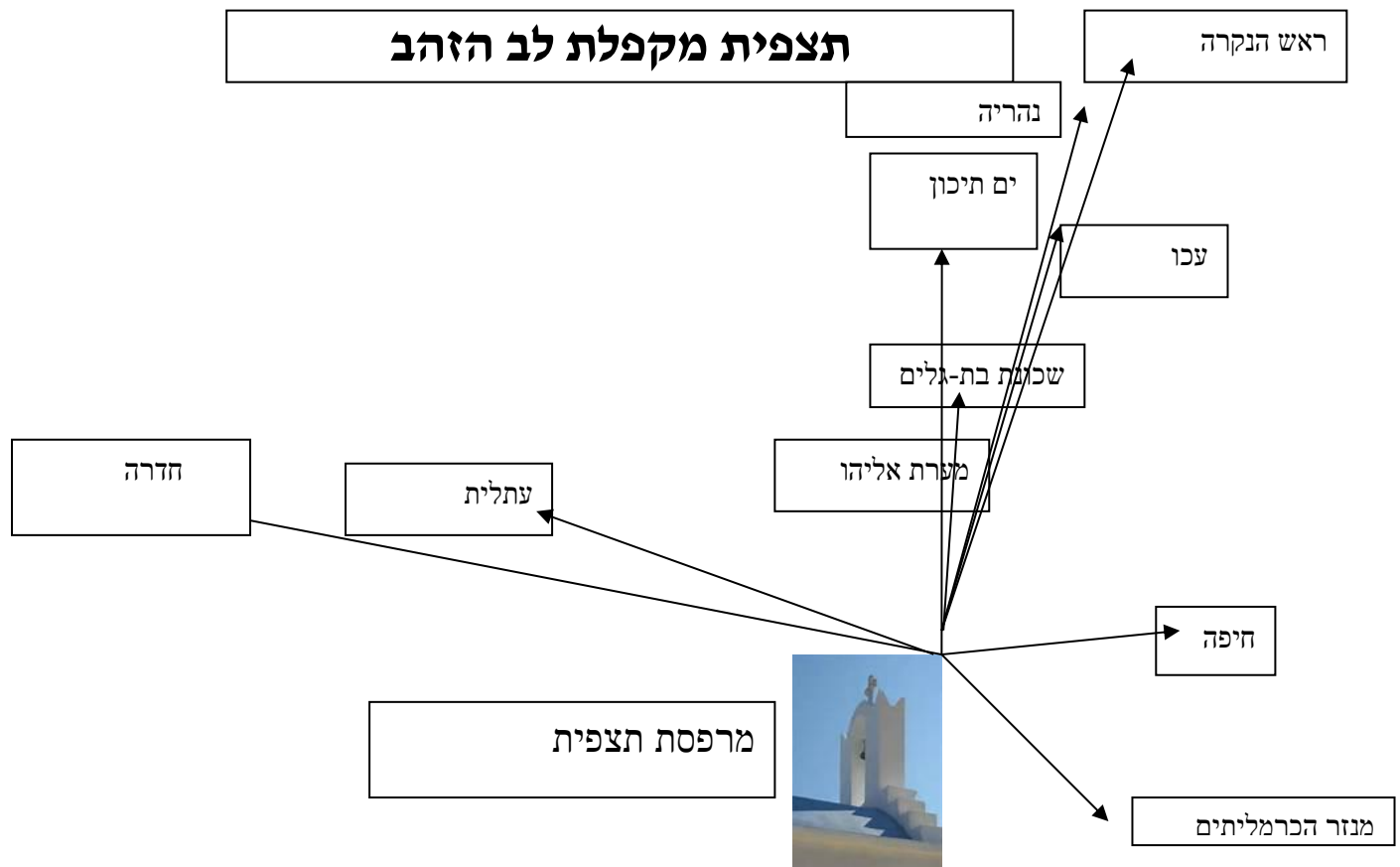
צופים אל המרחב (4) – קפלת לב הזהב

עכו, נהריה, ראש הנקרה, שכונת בת-גלים, חיפה, ים תיכון, מנזר הכרמליתים, חדרה, עתלית, מערת אליהו

צופים אל המרחב (5) – תשובות למורה

משחקים ונהנים (6)

משחק כיוונים

התלמידים מסתדרים במעגל כשפניהם אל המש"צ או אל המורה.

מטרת המשחק: איתור הכיוונים (הסמיכות לים מקלה את ההתמצאות).

מהלך המשחק: על התלמידים לקפוץ לכיוון שאותו מציין המש"צ או המורה. תלמיד שטועה בכיוון יוצא מהמשחק. האחרון שנותר הוא המנצח (אפשר ליצור תחרות בין קבוצות).

שלב א'

שימוש במושגים צפון, דרום, מזרח ומערב.

אפשר לנצל את ההזדמנות ולהסביר את מקור שמות הכיוונים:

מזרח – זריחת השמש,
מערב – שקיעת השמש בערב,
דרום – הנקודה שבה השמש במקום הגבוה בשמים בצהריים – דרה, גרה, ברום,
צפון – הצד שאליו קרני השמש כמעט אינן מגיעות – הן נסתרות בו, צפונות.

שלב ב'

שימוש במושגים קדמה (מזרח), ימה (מערב), נגבה (דרום), צפונה (צפון).

שלב ג'

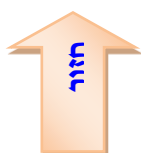
שימוש בשמות מקומות להתמצאות בכיוונים:

עכו – צפון,
חדרה – דרום,
ים – מערב,
מנזר הכרמליתים – מזרח.

שלב ד'

אפשר להקשות ולשלב בין המושגים השונים והמקומות, למשל, כשהמורה רוצה שיקפצו דרומה הוא יוכל לומר חדרה, דרום או נגבה.

נשמע פשוט? בכלל לא.

שאלון למבקרים במערת אליהו (7)

שאלון למבקרים במערת אליהו

תלמידים יקרים,

- א. עליכם לשאול את אחד המבקרים את השאלות שלהלן.
- ב. יש לפנות בנימוס ולקבל גם סירוב בצורה יפה.
- ג. חשוב לומר כי השאלות הן לצורך עבודה בית ספרית ולמטרות לימוד בלבד.
- ד. בסיום יש להודות לנשאל.
- ה. אפשר להציע לו להצטלם יחדיו.

שאלות

1. במה ייחודו של מקום זה בעיניך?

2. מה הביאך לכאן?

3. האם זהו ביקורך הראשון במערה?

4. האם יש לך בני משפחה וחברים הנוהגים לבקר באתר זה?

5. האם אתה נוהג לפקוד מקומות קדושים נוספים, כדוגמת קברי צדיקים ומערת רבי שמעון בר-יוחאי?

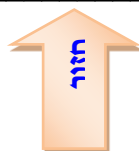
6. מה לדעתך ההבדל בין ביקור במקום זה לביקור בבית כנסת?

7. האם מגיעים לכאן גם בני דתות אחרות?

לאחר שהתרשמתם מהאתר, רשמו שתי שאלות המעסיקות אתכם ביחס לאתר זה ולמנהגים המתקיימים בו.

א.

ב.

מעגל השלח (8)

מהו מעגל השל"ח

דיון במסר הערכי

המסר הערכי

באחריותי לתרום את חלקי לקבלת "האחר" ולקידום שיח סובלני, לשם חיזוק לכידותה של מדינת ישראל וחוסנה החברתי.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

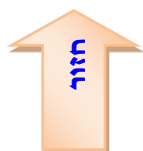
שאלות מנחות

1. מה למדנו היום שהיה חדש עבורך?
2. במה בא לידי ביטוי בסיור מפגש התרבויות?
3. בעקבות היש"מ היום, מה צריכה להיות נקודת המוצא שלנו ביחסנו לאחר?
4. מה משותף לכל הדתות וקבוצות המיעוט שלמדתם עליהן היום ואילו מאפיינים ייחודיים יש לכל דת או קבוצה?
5. מה אתה מסיק מהעובדה שלכל דת מאפיינים הייחודיים לה ועם זאת לכל הדתות דבר מה משותף?
6. לדעתך, עם אילו קשיים הנובעים מחיים בעיר מעורבת ורב-תרבותית מתמודדים תושבי חיפה?
7. לדעתך, כיצד ניתן לפתור קשיים אלו?
8. האם בחיך האישיים מתקיים מפגש בין תרבויות? פרט.
9. לדעתך, מהו העיקרון החשוב ביותר לקיום חיים משותפים בחברה רב-תרבותית?

נסיים בדבריו של יונה יהב, ראש עיריית חיפה :

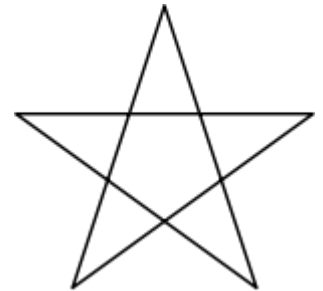
"חיפה היא עיר שבה אין סיסמות, אלא מציאות. עיר שבה מתקיימת כבר למעלה ממאה שנה מסורת של חיים משותפים של בני כל העדות והדתות. חיפה היא עיר מעורבת בכל מובן, עיר שבה חיים ותיקים

ועולים, דתיים וחילוניים, יהודים וערבים. עיר שתושביה יצרו בסיס מוצק של סובלנות, ערבות הדדית ואחדות המטרה." (מתוך: כנס ישראל צרפת, מהלך מקומי מנצח, 2011)

סמלים בהאים (9)

מתוך: "[סמלים בהאים](#)" ויקיפדיה

כוכב מחומש

הסמל הרשמי של הדת הבהאית הוא הכוכב המחומש, המכונה "הייכאל" (מלשון היכל, מקדש). לצדו משמשים סמלים נוספים, בהם כוכב בעל תשעה קודקודים, הבהאא, סמל אבן הטבעת, ועיצוב קליגרפי של "השם הגדול".

ההייכאל, הכוכב המחומש, נקבע כסמל באבי על-ידי הבאב – והוא הרבה לכתוב מכתבים, תפילות וכתבים אחרים בצורת כוכב. ההייכאל מסמל את גופם של הנביאים המכונים ה"התגלמות" או ה"גילוי" (Manifestations), והוא מופיע גם בסמל אבן הטבעת (ראו להלן). הבהאא אוללה אימץ את הסמל ואף הוא הרבה לכתוב כתבים בצורה זו.

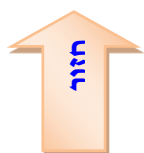
אבן הטבעת

סמל זה עוצב על-ידי מירזא חוסיין-אי איספהאני, קליגרף שנודע בכינוי "מישקין קלאם" (مشکن قلم - "העט השחור" או "העט עוטה המסכה") והנחשב לאחד משליחי הבהאא אוללה. מישקין קלאם עיצב את הסמל לבקשת הבהאא אוללה בהיותם באדירנה. הסמל מופיע פעמים רבות על טבעות, ומכאן שמו, אך הוא מופיע גם על שרשרות, על כריכות ספרים ובציורים. הוא מורכב משני כוכבים מחומשים – (הייכאל) המייצגים את הבאב ואת הבהאא אוללה – וביניהם המילה "בהאא" בעיצוב מיוחד. הקו התחתון מייצג את האנושות, העליון את האל והאמצעי את הנבואה. הקו האנכי מחבר בין השלושה ומייצג את רצון האל העובר בנבואה אל האנושות.

הספרות 9 ו-19

המספר 9 מזוהה עם הדת הבהאית. בגימטריה, סכום האותיות במילה "בהאא" (זוהר) הוא תשע, וזהו המספר הגבוה ביותר המיוצג בספרה בודדת, דבר שנודעת לו משמעות סמלית של שלמות. תשע הוא,

לדוגמה, מספר החברים בבית הצדק העולמי – המוסד העליון של הדת הבהאית – ובאספות רוחניות של אנשי הדת, והוא מספר צלעות מבנה בית התפילה הבהאי. סכום האותיות במילה הערבית "והיד" (אחדות) הוא 19, ולכן גם מספר זה נחשב לבעל משמעות לבהאים. שליחי הבהאא אוללה מנו 19 איש, בכל חודש בהאי 19 ימים ובשנה הבהאית 19 חודשים. הכרזת הבהאא אוללה על עצמו כנביא התרחשה בגני רידוואן בבגדאד ב-1863, דהיינו, בשנה ה-19 לספירה הבהאית הנמנית מ-1844.

מתוך החוברת "ברכבת וברגל" – סיורים לימודיים במישור החוף הצפוני ובכרמל" (מינהל חברה ונוער, משרד החינוך).

התקדשותו של הכרמל

משחר ההיסטוריה ועד ימינו, ראש הכרמל ידוע כמקום קדוש לדתות שונות. כבר במאה ה-15 לפני הספירה, נזכר "הראש הקדוש" ברשימותיו של המלך תחותימס. הכרמל כמקום פולחן מוזכר כבר בתנ"ך במעמד אליהו ונביאי הבעל (מל"א יח). הוא נזכר שוב בקשר לעבודת האל בימי הנביא אלישע (מל"ב, ד, כה-כו). בתיאור מסעו של יורד הים פסיאודו סקילכס מהמאה ה-4 לפני הספירה, נזכר הר שעליו נבנה מקדש לכבודו של זאוס. במאה הראשונה לספירה כותב היסטוריון רומי: "בין יהודה וסוריה נמצא הכרמל, כך קוראים להר ולאל. אין צלם ולא מקדש אלא רק מזבח ועבודת האל". ואכן, בראש הכרמל נתגלה פסל פולחני של כף רגל המוקדש לזאוס והמחזק את קשרו של זאוס לכרמל. מסורות נוצריות הקשורות בחיי אליהו, אלישע ותלמידי הנביאים נפוצו בתקופה הביזנטית, שבה נזירים התיישבו בראש הכרמל ובנחל שיח והקימו שם מנזרים. בתקופה הצלבנית החלו גם עולי רגל יהודים לבקר בראש הכרמל והתמקדו במערת אליהו שלמרגלותיו ובמערת אלישע שבראשו.

תולדות הכרמליתים בכרמל

כאמור, העניין הנוצרי בכרמל החל בתקופה הביזנטית, כאשר נזירים התיישבו בראש הכרמל ובנחל שיח והקימו שם מנזרים. הכרמליתים הופיעו לראשונה על במת ההיסטוריה בשלהי המאה ה-12, לאחר מסע הצלב השלישי, כאשר נזירים אחדים התיישבו במערות נחל שיח, שם מצאו מערה שיוחסה לאלישע ומעיין שיוחס לאליהו הנביא. אליהו הנביא נחשב לפטרונם, והם חיקו את חייו בהסתגפות. ב-1209, זכו להכרה רשמית מהפטריארך הלטיני של ירושלים, אך בשל המצב הביטחוני הם נאלצו לעזוב וחזרו לאירופה. ב-1247, התכנסו הכרמליתים באנגליה וקבעו חוקה למסדר הבין-לאומי. ב-1562 נוצרו, בעקבות רפורמה, מסדר הנזירות הכרמליות ומסדר הנזירים הכרמליתים היחפניים. ב-1627, אישר "הכס הקדוש" את בקשת הנזירים להתיישב בכרמל והאב פרוספר התמנה לטפל במשימה. למרות הכספים הרבים ששילמו לאמיר המקומי ולמרות החוזה שנחתם ביניהם ולפיו יקבלו הכרמליתים את מערת אליהו ואת הפסגה להקמת מנזר, לא קוימה הבטחתו להם. התנגדותם של מוסלמים קנאים שחיו במערת אליהו והתנגדות היוונים בראש הכרמל הותירה לאב פרוספר ולאנשיו אפשרות יחידה – להתמקם במדרון ההר (שבין המערה לראש הכרמל), במערה שהרחיבוה והכשירוה למנזר (המנזר עומד עד היום, ראו בתיאור הדרך). הנזירים חיו בכוכים קטנים וסבלו ממחלות, מחוסר מים ומפשיטות שוד של שכניהם הערבים.

למרות הקשים, החזיקו הכרמליתים במקום זה מאה ושלושים שנה! ובסוף המאה ה-18 אף זכו לחסותו של מלך צרפת.

עם כיבושיו של ד'האר אל-עומר, פרצו חייליו ב-1761 למנזר פרוספר, שדדוהו והרסוהו. מנזר חדש הוקם בראש הכרמל בהשתדלותו של האב פיליפ מרומא. ב-1799, עם כיבוש נפוליאון, הפך המנזר הבלתי גמור לבית חולים לחייליו, אך עם תבוסתו רצחו העות'מנים כנקמה את החולים ששהו בו.

בראשית המאה ה-19, התנכל עבדאללה פשה לנוצרים והחליט לפוצץ את מנזרם באמתלה שהוא עשוי לשמש ראש גשר לפלישת היוונים שמרדו בתורכים. עדנה באה למנזר הכרמליתי תחת השלטון המצרי (1831-1840) שהצרפתים (האפוטרופסים של המנזר) היו בעלי בריתו. מאז ועד סוף ימי השלטון העות'מני היה המנזר המוסד הדתי החשוב והמשפיע ביותר בחיפה. גם תחת השלטון העות'מני המשיך המנזר לשגשג וליהנות מזכויות. עולי רגל שהתאכסנו באכסניה שהייתה בו העשירו את מקורותיו הכלכליים, ובאמצעותם רכש המנזר שטחים ומבנים נוספים בעיר. הכרמליתים אף הקימו בתי ספר נוצריים, ובכך הביאו לגידול באוכלוסיית הנוצרים בעיר. כך הפך המסדר הכרמליתי מקומץ נזירים נרדפים למוסד מכובד ומעורה בחיפה.

ניתן להבחין שקומת הקרקע של המנזר בנויה מקירות עבים וחזקים, שבהם יש פתחים מעטים וקטנים המוגנים בסורגים, אלו נבנו לנוכח המציאות הקשה של התנכלויות ופשיטות שמפניהן נאלצו הכרמליתים להתגונן.

יעקב שורר, "כוכב הים", **ארץ וטבע**, (גיליון 47), 1997, עמ' 38-45

המנזר הכרמליתי

המנזר הכרמליתי הוא בן שתי קומות. יש בו תאי מגורים לנזירים, חדרים לצליינים, כנסייה, חדר מלבושי כמורה, אולם התכנסות, מרפאה וספרייה. אל המנזר נכנסים בסמוך למצבה לחיילי נפוליאון. במוזיאון המנזר מוצגים ארכיאולוגיים, מפות ותחריטים עתיקים ומלבושי כמורה. אפשר לערוך תצפית מגג המנזר בתיאום מראש. כדאי לשים לב למערה הטבעית הפנימית שבמנזר – על-פי המסורת הנוצרית היא מערת אליהו (ולא זו שהייתה בשליטת המוסלמים), האב הרוחני של המסדר הכרמליתי, ועל-פי היהודים היא מקום קברו של אלישע. על מערה זו נבנתה הכנסייה ובה נערכות כמה מהמיסות. בחזית הכנסייה ניצב פסלה של מריה המחזיקה את ישו בידה. הפסל מוקדש למרים הקדושה, דמות חשובה למסדר הכרמליתי. כארבעים מנורות דלוקות סביב המזבח, כל מנורה כנגד פזורה כרמליתית. על הקריפטה ציורים המתארים סיפורים מהמקרא ומהברית החדשה. בארבע הפינות דמויות מחברי האוונגליונים – מתי והמלאך, יוחנן והנשר, לוקס והשור ומרקוס והאריה לצדו. בכנסייה ארבעה לוחות אבן חדשים. מימין לכניסה לוח אבן לזכרה של אדית

שטיין, יהודייה שהתנצרה אך בעיני הנאצים נותרה יהודייה והם רצחוה באושוויץ. עליה הכריז עליה האפיפיור כקדושה. בלוח האבן שלזכרה חקוקים טלאי צהוב, צלב ותנ"ך.

קפלת הלב הקדוש

קפלת הלב הקדוש היא כנסייה קטנה שבנו הנזירים הכרמליתים והקדישוה למשפחה הקדושה: מרים, יוסף וישו – שלפי המסורת הכרמליתית, ביקרו במערת אליהו אצל האיסיים שנחשבים כאבות אבותיהם של הנזירים הכרמליתיים.

דמותו של אליהו

אליהו הנביא ניבא על ישראל בימי אחאב המלך, בימי אחזיה בנו, ואולי גם בימי יהורם בן אחאב. הוא מכונה "התשבי" (מל"א, יז, א), אולי משום שמוצאו מהעיר תשבה שבגלעד. אפשר ששמו אליהו אינו אלא כינוי המסמל את שליחותו – הוא התנגד לעבודת אלילים ונלחם במלכים ששלטו בימיו בקנאות לה' (שם יט, י). הכרמליתים רואים בו את פטרונם בשל מלחמתו בנביאי השקר הדומה למלחמתה של הנצרות בפגנים – עובדי האלילים. בקרן הכרמל (דיר אל-מוחרקה), נמצא מנזר כרמליתי נוסף, הנושא את שמו של אליהו הנביא. על-פי מסורתם של הכרמליתים, שם התחולל המאבק בין אליהו לבין נביאי הבעל ([מלכים א', יח, יט-מ](#)). בחצר המנזר פסל של אליהו הנביא.

מערת אליהו

מערה זו היא מערה טבעית אשר הורחבה. בתקופה הרומית, ואולי אף קודם לכן, היא שימשה כאתר פולחן פגני. הנוצרים קידשו אתרים פגניים ויש לשער שהם קידשו אף אותה. היהודים קידשו אותה מאוחר יותר (לא ברור אם בתקופה הביזנטית או אחרי כן) בשל ייחוסה לאליהו הנביא. ממצאים ארכיאולוגיים מראים שהמערה הייתה חשובה לשתי הדתות – על קירות המערה מצויות כתובות זיכרון של עולי רגל שבהן שמות יווניים ורומיים לצד שמות יהודיים, וכן ציור מנורה, שופר ולולב. במאה ה-17, קודשה המערה גם על-ידי המוסלמים, ובהמשך על-ידי הדרוזים.

ייחוס המערה לאליהו מתבסס על הסיפור התנ"כי שלפיו פעל אליהו בכרמל (מל"א יח), ללא קשר לאירוע מסוים שאירע במערה. לפי מסורת מן המאה הראשונה לספירה, במערה זו לימד אליהו את תלמידיו הנביאים. לפי מסורת נוצרית מאוחרת יותר, ביקרה המשפחה הקדושה במערה בדרכה ממצרים לנצרת.

היות ואליהו עלה השמימה, הוא נחשב לדמות המקשרת בין העולמות, ונצחיותו הביאה לאמונה שביקור ותפילה במקום יביאו מענה לתפילות.

היהודים נהגו לעלות לרגל למערה זו למחרת שבת "נחמו", כיוון שאליהו הוא מבשר הגאולה. אמנם, בעבר קיימו נוהג זה גם בני דתות נוספות, אך כיום ממשיכים בכך רק היהודים. במאה

ה-17, גירשו המוסלמים את הנוצרים מהמערה, ואלו קידשו במקומה את המערה הנמצאת היום בתוך המנזר, והיא הייתה למוקד העלייה לרגל.

אגדות מספרות על משוגעים שביקרו במערה והתרפאו:

בשנה שעברה נכנסה רוח רעה בנערה יתומה בירושלים... פתאום יצאה מהדעת ודיברה דברים מבהילים... ונתקבצו רבים לראות... ואמרו כי נכנסו בה רוחות של מומרים... ועשו לה לחשים וקמיעות, ואיזה מרבנים גם באו בשופרות להחרים הרוחות, ותלעג להם... ורק פעם בפעם יצא מפיה כי אליהו הזכור לטוב הוא יושיע לה. והסכימו קרוביה להוליכה אל המערה הזו, אשר בה מנהג לישון בתוכה ג' לילות. וכן הובאה הנערה הזאת... וישנה שם. ובלילה בא אליה בחלום איש זקן ועמו בחור. יש פותרין: אליהו ואלישע. ואמרו תטבול בים כנרת ורפא לה. הנה היא שבה כאשר הייתה מקדם בריאה ושלמה.

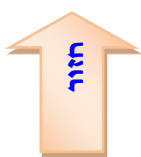
ברנס, איילת (1997), "סודותיה של מערת אליהו", **מורשת דרך**, 66.

מערת אליהו בעיני נוסעים

מערת אליהו הייתה מקום שבו ביקרו ושאלו עלו לרגל עוד בימים קדומים. הראשון שהזכיר את המערה הוא ר' **בנימין מטודלה (1175)**: "ובתחתית ההר שם מקברי ישראל רבים. ושם בהר מערת אליהו עליו השלום. ועשו שם בני אדום (הצלבנים) במה וקראו אותה שאן אליש (סנט אליאס)".

דובדן ביקר במקום ב-1652 וכך הוא העיד: "שתי המערות נערצות על כל העדות הנוצריות וגם על תורכים, ערבים ויהודים. הם נוהרים לכאן באלפים... המסורת מספרת שאלהו הנביא היה רגיל לשהות כאן. המערה הגדולה שימשה כבית מדרש לתלמידיו, המכונים "בני הנביאים". פה היה מלמדם ומשוחח עם העם שבא להיוועץ בו. המערה הקטנה הייתה לו לבית תפילה בעת תפילות".

מתוך: זאב וילנאי, **מערת אליהו**, חיפה ואתריה – אריאל, 1985, עמ' 103.

אתרים בתמונות (11)

[מסגד האחמדים](#), מתוך: ויקיפדיה

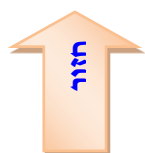
[מקדש הבהאים](#), מתוך: ויקיפדיה

מנזר הכרמליתים, מתוך: ויקיפדיה

מערת אליהו, מתוך: ויקיפדיה

ביבליוגרפיה מומלצת

- אילן, צבי (1997), קברי צדיקים בארץ ישראל, ירושלים: כנה.
- אלי, שילר ויוסי בן-ארצי (עורכים) (1985), חיפה ואתריה – אריאל, 37-39.
- גילת, צבי (2005), קברי צדיקים – האנשים, המקומות, הסיפורים, האגדות, תל-אביב: מפה.
- גילת, צבי (2008), מדריך מפה לקברי צדיקים, תל-אביב: מפה.
- גליס, ישראל (2005), מדריך כרטא – קברי צדיקים בארץ ישראל: תהלים, סגולות, תפילות, ירושלים: כרטא.
- רבקה, גונן (עורכת) (1998), אל קברי צדיקים: עליות לקברים והילולות בישראל, חולון: ידיעות אחרונות, ספרי חמד.
- שורר, יעקב (2003), לטייל בחיפה בין כרמל לים, קריית אונו: משרד הביטחון.
- שטאל, אברהם (1996), "העלייה לקברי קדושים בישראל ובעמים", אריאל, י"ח, עמ' 14-22.
- שלו, נירית (2005), אל גן נעול, אור-יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, דביר, עמ' 182.
- שרון, משה (2008), הדת הבהאית וכתב הקודש שלה – הספר הקדוש ביותר, ירושלים: כרמל.
- ששון, אברהם (2001), "התהליך העממי של התקדשות קברים בישראל", כיוונים חדשים, 4, עמ' 153-170.

קישורים אינטרנטיים נוספים

אור אלוהי – בעקבות דתות בחיפה אתר מסע ישראלי, אליהו בכרמל.

האחמדים בישראל.

האחמדים – אורי שטנדל.

הגנים הבהאים.

הדת הבהאית.

הדת הבהאית – אתר מט"ח.

חיפה.

חיפה – עיר נמל.

מבט מהאוויר על מנזר הכרמליתים.

פרנציסקאנים בארץ ישראל.

קברי צדיקים ביהדות.

